

บทความวิจัย

เศรษฐกิจของภาคครัวเรือนจังหวัดปัตตานี ภายใต้สถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ภาคใต้ Household Economy in Pattani Province under the Southern Unrest

อนุวัต สงสม

วท.ม. (เศรษฐศาสตร์), อาจารย์

ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

Abstract

The objectives of this research were to investigate economic activities, structures of household income, expenditure, and debt, relationships between the southern agitated situation and changes in directions and levels of economic variables, and the difficulties in operating household economic activities. The data were collected from 408 households, based on Multi-Stage Sampling Method. ANOVA, Chi-square, Cramer's V coefficient and Fisher's Least Significant Difference Test were used to analyze the data.

The results indicated that the primary income sources of the sample households were from wages and salaries, and most of the income was spent on food and beverage. The average monthly income of the samples is

12,480.6 baht, which is slightly higher than their monthly expenditure, that is, 12,087.2 baht. The results also revealed each household debt, 120,156.1 baht, is the debt borrowed from organized sources, including commercial banks, Bank of Agriculture and Agricultural Cooperatives and Government Savings Bank of each household respectively, while 14,596 baht is the debt financed from unorganized sources. Most of the debt is spent on household consumption, educational support for family members, and agriculture and fishery investment, respectively.

The southern unrest situation is related to the directions of the decrease in productivity and average income and the increase in household debt at a significant level of 0.05 which equals 17.0%, 11.9% and 13.6% respectively under Cramer's V Coefficient consideration. 60.3, 51.3 and 45.2 are the percentage of the relation between the crisis situation and the levels of the decrease in productivity and average income and the increase in debt respectively. On the other hand, there is no correlation between saving and the crisis situation.

Household economic activity operation has high level of difficulties generally. The highest level of difficulty goes on the exchanging activity. Fisher's Least Significant Difference test on area and level of difficulties in economic activity operation discovers that expensive goods, insufficient income and capital investment, higher cost of transportation and insufficient markets show differences at a significant level of 0.05. The areas which repeatedly encounter the crisis have higher levels of difficulties than other areas.

According to the research, the government should provide more channels in raising the income by offering part-time jobs, combining agriculture and fishery occupations, organizing special social welfare for households affected by the crisis, supporting investment in Halal food, establishing coordination center with domestic and international investors to enlarge local people employment and expand other businesses as well as

increasing roles of governmental financial institutions, cooperatives and village funds so as to support need for capital investment and restructure household's debt from unorganized sources.

Keywords : Household Economy, Pattani Province, Southern Unrest

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โครงสร้างรายได้ รายจ่าย และหนี้สินของภาคครัวเรือน ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่และการเปลี่ยนแปลงในทิศทางและระดับของตัวแปรทางเศรษฐกิจ ตลอดจนปัญหาการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของครัวเรือนตัวอย่าง จำนวน 408 ครัวเรือน ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน และใช้ค่าสถิติโคสแควร์ สัมประสิทธิ์การถดถอยของครามาเมอร์ การวิเคราะห์ความแปรปรวน และวิธีการของ ฟิชเชอร์ ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า ครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่มีรายได้จากค่าแรงและเงินเดือน และมีรายจ่ายประเภทอาหารและเครื่องใช้มากที่สุด โดยมีรายได้เฉลี่ย 12,480.6 บาท ต่อเดือน และรายจ่ายเฉลี่ย 12,087.2 บาทต่อเดือน ซึ่งต่ำกว่ารายได้เฉลี่ยเล็กน้อย หนี้สินในระบบ 120,156.1 บาทต่อครัวเรือน ที่มาจากการกู้ยืมธนาคารพาณิชย์ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และธนาคารออมสิน ตามลำดับ และหนี้สินนอกระบบ 14,595.99 บาทต่อครัวเรือน โดยวัตถุประสงค์การก่อหนี้ส่วนใหญ่ เพื่อการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน ค่าใช้จ่ายในการศึกษาของสมาชิก และลงทุนทำการเกษตรและประมง ตามลำดับ

เหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับทิศทางการลดลงของผลผลิต การลดลงของรายได้ และการเพิ่มขึ้นของหนี้สิน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับ 0.05 ความสัมพันธ์เมื่อพิจารณาจากค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยของครามาเมอร์ เท่ากับ ร้อยละ 17.0, 11.9 และ 13.6 ตามลำดับ และความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่กับระดับการลดลงของผลผลิต ระดับการลดลงของรายได้ และระดับการเพิ่มขึ้นของหนี้สิน เท่ากับร้อยละ 60.3, 51.3 และ 45.2 ตามลำดับ ขณะที่การออมไม่มีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่

การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของครัวเรือน มีปัญหาภาพรวมในระดับมาก โดยกิจกรรมการแลกเปลี่ยนมีระดับปัญหามากกว่ากิจกรรมอื่น ผลการทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ระหว่างกลุ่มพื้นที่และระดับปัญหาการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ด้วยวิธีการของฟิชเชอร์ พบว่า ประเด็นปัญหาที่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับ 0.05 คือ ปัญหาสินค้าราคาแพง รายได้ไม่เพียงพอต่อการบริโภค เงินทุนหมุนเวียนไม่เพียงพอในการผลิต ค่าใช้จ่ายในการขนส่งที่เพิ่มขึ้น และขาดตลาดรองรับผลผลิต โดยกลุ่มพื้นที่ซึ่งมีจำนวนครั้งของเหตุการณ์ความไม่สงบสูง มีค่าเฉลี่ยของระดับปัญหาดังกล่าวสูงกว่ากลุ่มพื้นที่อื่น

ข้อเสนอแนะที่ได้รับจากการวิจัย คือ ภาครัฐควรแสวงหาช่องทางในการเพิ่มรายได้ โดยการสร้างงานหรืออาชีพเสริม การรวมกลุ่มอาชีพทางด้านการเกษตรและประมง การจัดระบบสวัสดิการสังคมรูปแบบพิเศษขึ้นเฉพาะพื้นที่ให้แก่ครัวเรือนซึ่งได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ ส่งเสริมการลงทุนในอุตสาหกรรมอาหารฮาลาล จัดตั้งศูนย์ประสานงานกับนักลงทุนจากในและต่างประเทศ เพื่อเพิ่มการจ้างงานแก่ประชาชนในพื้นที่ และการขยายตัวของธุรกิจอื่นที่เกี่ยวข้องทั้งต้นน้ำและปลายน้ำ ตลอดจนการเพิ่มบทบาทสถาบันการเงินของรัฐบาล สหกรณ์ และกองทุนหมู่บ้าน เพื่อรองรับความต้องการเงินทุน และปรับโครงสร้างหนี้ของระบบของภาคครัวเรือน

คำสำคัญ : จังหวัดปัตตานี เศรษฐกิจภาคครัวเรือน สถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

จังหวัดปัตตานีเป็นหนึ่งในกลุ่มจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมีพื้นที่ 1,940 ตารางกิโลเมตร ณ ธันวาคม 2550 มีจำนวนประชากรรวม 637,806 คน (ที่ทำการปกครองจังหวัดปัตตานี, 2551) และมีผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (Gross Provincial Product : GPP) ณ ระดับราคาคงที่ มูลค่า 17,387 ล้านบาท สาขาการผลิตที่สำคัญของจังหวัดคือการประมง การเกษตรกรรม และการขายส่งขายปลีก ตามลำดับ โดยมีสัดส่วนคิดเป็นร้อยละ 34.4, 12.0 และ 11.7 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551) อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากร ธรรมชาติ มีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ พร้อมด้วยความหลากหลายของวัฒนธรรมท้องถิ่น และมีอาณาเขตใกล้เคียงกับประเทศมาเลเซียกับสิงคโปร์ ถือได้ว่าเป็นจังหวัดที่มีศักยภาพ ซึ่งสามารถจะพัฒนาการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่ต้นปี 2547 เป็นต้นมา ได้เกิดสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อเศรษฐกิจของจังหวัดเป็นอย่างยิ่ง เมื่อพิจารณาดัชนีชี้วัดทางเศรษฐกิจที่สำคัญ โดยเปรียบเทียบช่วงเวลาก่อนและหลังการเกิดสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ เช่นระหว่างปี 2546 และ 2548 พบว่า ปริมาณสัตว์น้ำขึ้นท่า ลดลงจาก 169,633.7 เป็น 124,021.9 เมตริกตัน ปริมาณยางพาราแผ่นดิบคุณภาพสาม ลดลงจาก 25,664.3 เป็น 15,143.3 ตัน การใช้ไฟฟ้าของภาคอุตสาหกรรม ลดลงจาก 188.2 เป็น 159.2 ล้านกิโลวัตต์ จำนวนแรงงานภาคอุตสาหกรรมลดลงจาก 12,378 เป็น 10,584 คน และอัตราการว่างงานเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 1.3 เป็น 3.0 (ราชิตะ ระเด่นอาหมัดและคณะ, 2549) แม้ว่าช่วงเวลาดังกล่าวการอุปโภคบริโภคของภาคเอกชนคือการจดทะเบียนรถยนต์และรถบรรทุกส่วนบุคคล และปริมาณสินเชื่อของระบบธนาคารพาณิชย์จะเพิ่มขึ้นก็ตาม แต่สิ่งเหล่านี้มักเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจของกลุ่มคนผู้มีรายได้สูง ส่วนผู้มีรายได้น้อยและปานกลางยังคงเดือดร้อนจากภาวะเศรษฐกิจที่เป็นอยู่ ขณะที่การกระตุ้นภาวะเศรษฐกิจของภาครัฐบาล โดยการใช้จ่ายงบประมาณในพื้นที่มากขึ้น เช่นในปี 2547 และ 2548 มีการเบิกจ่ายงบประมาณจริง 18,143.6 และ 25,335.4 ล้านบาท หรือมีอัตราการขยายตัวเมื่อเทียบกับปี 2546 เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 37 และ 40 ตามลำดับ แต่ยังไม่สามารถกระตุ้นภาวะเศรษฐกิจในพื้นที่ได้มากนัก (คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ, 2549)

จากข้อมูลดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่า สถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ และปัจจัยภายนอกอื่น ๆ ทำให้การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัดมีความยุ่งยากมากขึ้น และจำเป็นต้องมีข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นปัจจุบัน โดยเฉพาะข้อมูลของภาคครัวเรือน ซึ่งถือว่าเป็นฐานรากของระบบเศรษฐกิจ ดังนั้น งานวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งเน้นตอบสนองความจำเป็นดังกล่าว โดยจะศึกษาและวิเคราะห์การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของภาคครัวเรือน โครงสร้างรายได้ รายจ่าย และหนี้สิน ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่กับการเปลี่ยนแปลงตัวแปรทางเศรษฐกิจและปัญหาในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของภาคครัวเรือน ทั้งนี้เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการศึกษา ไปประกอบการวางแผนการพัฒนาเศรษฐกิจได้อย่างถูกต้องทิศทาง และให้ผลของการพัฒนาดังกล่าวได้มีโอกาสรกระจายไปสู่ภาคครัวเรือนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาสภาพทั่วไป และการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของภาคครัวเรือน
2. ศึกษาโครงสร้างรายได้ รายจ่าย และหนี้สินของภาคครัวเรือน
3. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ และการเปลี่ยนแปลงตัวแปรทางเศรษฐกิจของภาคครัวเรือน
4. ศึกษาปัญหาในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของภาคครัวเรือน

สมมติฐานของการวิจัย

1. ครัวเรือนส่วนใหญ่มีแหล่งที่มาของรายได้จากค่าแรงและเงินเดือน
2. ครัวเรือนส่วนใหญ่มีรายจ่ายสำหรับเป็นค่าอาหารและเครื่องดื่ม
3. ครัวเรือนส่วนใหญ่มีแหล่งที่มาของหนี้สินจากการกู้ยืมธนาคารพาณิชย์
4. ครัวเรือนส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ของการก่อหนี้ เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการบริโภค

5. กลุ่มพื้นที่ของการเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบ มีความสัมพันธ์กับทิศทางการเปลี่ยนแปลงตัวแปรทางเศรษฐกิจของภาคครัวเรือน โดยกลุ่มพื้นที่ซึ่งมีจำนวนครั้งของเหตุการณ์ความไม่สงบสูง จะมีปริมาณผลผลิตลดลง รายได้ลดลง การออมลดลง และหนี้สินเพิ่มขึ้น

6. กลุ่มพื้นที่ของการเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบ มีความสัมพันธ์กับระดับการเปลี่ยนแปลงตัวแปรทางเศรษฐกิจของภาคครัวเรือน โดยกลุ่มพื้นที่ซึ่งมีจำนวนครั้งของเหตุการณ์ความไม่สงบสูง จะมีระดับการลดลงของปริมาณผลผลิต ระดับการลดลงของรายได้ ระดับการลดลงของการออม และระดับการเพิ่มขึ้นของหนี้สิน สูงกว่ากลุ่มพื้นที่ซึ่งมีจำนวนครั้งของเหตุการณ์ความไม่สงบต่ำ

7. การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของครัวเรือนในภาพรวม มีปัญหาอยู่ในระดับมาก โดยส่วนใหญ่จะมีปัญหาทางด้านการแลกเปลี่ยน

8. กลุ่มพื้นที่ซึ่งมีจำนวนครั้งของการเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบแตกต่างกัน มีระดับปัญหาในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน

ขอบเขตของการวิจัย

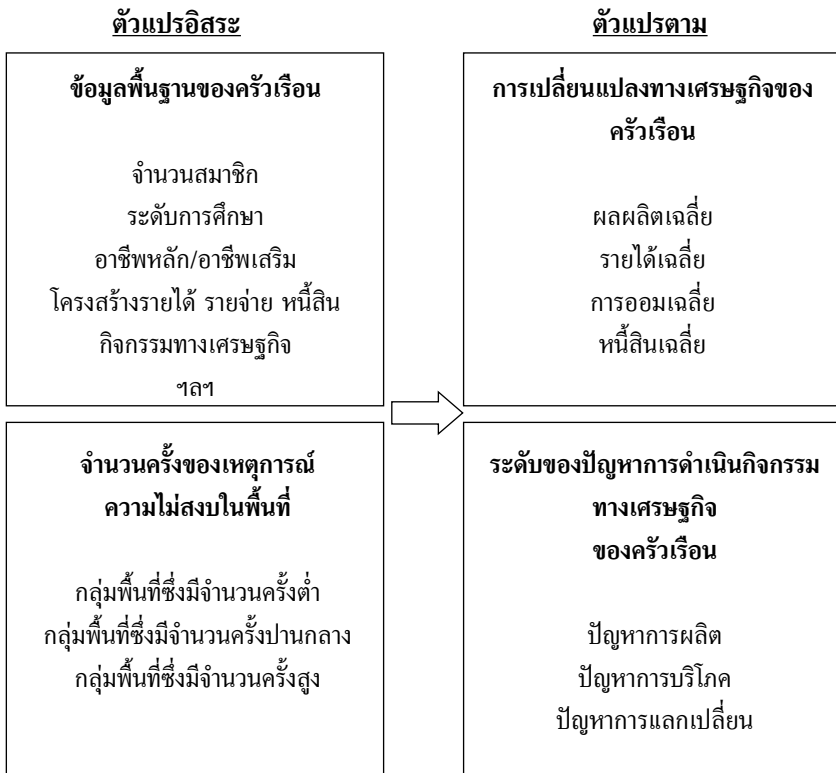
กิจกรรมทางเศรษฐกิจของการศึกษาจะครอบคลุมการผลิต การบริโภค การออม และการแลกเปลี่ยน โดยหน่วยการวิเคราะห์ (Unit of Analysis) คือ ครัวเรือน ขณะที่การศึกษาผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ ที่มีต่อภาวะเศรษฐกิจของภาคครัวเรือนนั้น จะพิจารณาจากความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มพื้นที่ ซึ่งมีจำนวนครั้งของการเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบที่แตกต่างกันสามกลุ่ม และการเปลี่ยนแปลงตัวแปรทางเศรษฐกิจของแต่ละกลุ่มพื้นที่ ซึ่งประกอบด้วยผลผลิต รายได้ การออม และหนี้สิน ซึ่งจะเปรียบเทียบข้อมูลที่เป็นการเก็บย้อนหลัง (Retrospective Data) ระหว่างปี 2547 - 2550 ของตัวแปรต่าง ๆ ตามที่แสดงไว้ในแบบจำลองกรอบแนวคิดของการวิจัย

นิยามศัพท์

1. เศรษฐกิจของภาคครัวเรือน หมายถึง ข้อมูลทางเศรษฐกิจของครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ของจังหวัดปัตตานี อ้างอิงตามบ้านเลขที่ของกรมการปกครอง โดยค่าสถิติของตัวแปรทางเศรษฐกิจต่าง ๆ จะพิจารณาจากสมาชิกทุกคนที่อยู่อาศัยในครัวเรือนนั้น ๆ เช่น ปริมาณผลผลิต รายได้ การออม และหนี้สิน
2. การเปลี่ยนแปลงตัวแปรทางเศรษฐกิจ หมายถึง ทิศทางและระดับของการเปลี่ยนแปลงปริมาณผลผลิต รายได้ การออม และหนี้สิน โดยทิศทาง คือ การเพิ่มขึ้น ลดลง และไม่เปลี่ยนแปลง ส่วนระดับคือร้อยละการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรเหล่านั้น
3. สถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ หมายถึง จำนวนครั้งของเหตุการณ์ที่เกิดจากการวางเพลิง การยิงโดยอาวุธปืน การวางระเบิด และการก่อวินาศกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดปัตตานี โดยใช้ข้อมูลสถิติจากศูนย์เฝ้าระวังเชิงองค์ความรู้สถานการณ์ภาคใต้ (Deep South Watch Center)

กรอบแนวคิดของการวิจัย

จากการทบทวนเอกสาร แนวคิดและทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถกำหนดตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม สร้างขึ้นเป็นกรอบแนวคิดของการวิจัยได้ดังนี้

ภาพที่ 1 แบบจำลองกรอบแนวคิดของการวิจัย

ระเบียบวิธีการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

จัดเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) หรือการวิจัยภาคสนาม (Field Research) อาศัยข้อมูลปฐมภูมิเป็นหลัก จากการสำรวจโดยใช้แบบสอบถามกับตัวแทนของครัวเรือนตัวอย่าง แล้วนำมาประมวลผล และวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อหาข้อสรุป และอภิปรายผลโดยอิงกับแนวคิด ทฤษฎีหรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนให้ข้อเสนอแนะแก่ผู้ที่จะนำผลของการวิจัยนี้ไปใช้ประโยชน์

2. การสุ่มตัวอย่าง

จำนวนประชากรคือครัวเรือนทั้งหมดซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่ของจังหวัดปัตตานี ณ ธันวาคม 2550 รวม 146,533 ครัวเรือน (ที่ทำการปกครองจังหวัดปัตตานี, 2551) โดยกลุ่มตัวอย่างคือตัวแทนของครัวเรือนที่เลือกมาศึกษา จำนวน 408 ครัวเรือน โดยขนาดของตัวอย่างดังกล่าว คำนวณมาจากสูตร ดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2} = \frac{146,533}{1 + 146,533(0.05)^2} = 398.9$$

กำหนดให้ n คือ จำนวนกลุ่มตัวอย่าง N คือ จำนวนประชากรทั้งหมด และ e คือ ความคลาดเคลื่อนจากการประมาณค่า ณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ความคลาดเคลื่อนการสุ่มร้อยละ 5 ได้กลุ่มตัวอย่าง 398.9 ครัวเรือน แต่การวิจัยครั้งนี้แบ่งพื้นที่ศึกษาออกเป็น 3 กลุ่ม จึงปรับครัวเรือนตัวอย่างเพิ่มขึ้นเป็น 408 ครัวเรือน (หรือกลุ่มพื้นที่ละ 136 ครัวเรือน) โดยพื้นที่ทั้ง 3 กลุ่มดังกล่าว แบ่งตามความรุนแรงของสถานการณ์หรือจำนวนครั้งที่เกิดจากการวางเพลิง วางระเบิด การยิง และการก่อวิน โดยใช้ข้อมูลจำนวนเหตุการณ์ของศูนย์เฝ้าระวังองค์ความรู้สถานการณ์ภาคใต้ ตั้งแต่ปี 2547 - 2550 ซึ่งมีจำนวนรวม 2,195 ครั้ง (ศูนย์เฝ้าระวังองค์ความรู้สถานการณ์ภาคใต้, 2551)

วิธีการสุ่มตัวอย่างจะใช้การเลือกตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-Stage Sampling) คือ แบ่งอำเภอเป็น 3 กลุ่ม ตามจำนวนครั้งของการเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบ โดยการสุ่มในแต่ละขั้นตอน เป็นดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 จะเลือกอำเภอด้วยการสุ่มตัวอย่างแบบเป็นระบบ (Systematic Sampling) พื้นที่ละ 2 อำเภอ เป็นตัวอย่างหน่วยขั้นที่ 1 (Primary Sampling Units) โดยเรียงลำดับอำเภอที่มีจำนวนครั้งของเหตุการณ์จากต่ำสุดไปหาสูงสุด และเลือกอำเภอที่มีจำนวนครั้งของเหตุการณ์อยู่ในลำดับสองและสามของแต่ละกลุ่มพื้นที่

ขั้นตอนที่ 2 การเลือกตำบล เนื่องจากในอำเภอหนึ่ง ๆ ไม่ได้เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบขึ้นทุกตำบล จึงต้องมีการสุ่มตัวอย่างแบบใช้วิจารณญาณ (Judgement Sampling) โดยพิจารณาเลือกเฉพาะตำบลที่มีการเกิดสถานการณ์ความรุนแรง อำเภอละ 2 ตำบล เป็นตัวอย่างหน่วยขั้นที่ 2 (Secondary Sampling Units)

ขั้นตอนที่ 3 เลือกครัวเรือนที่จะสัมภาษณ์ ตำบลละ 34 ครัวเรือน โดยเลือกการสุ่มแบบสะดวก (Convenience Sampling) ให้ครบตามสัดส่วนที่กำหนดไว้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การสุ่มครัวเรือนตัวอย่าง

กลุ่มพื้นที่	ตัวอย่างหน่วยขั้นที่ 1 (อำเภอ)	ตัวอย่างหน่วยขั้นที่ 2 (ตำบล)
จำนวนครั้งของเหตุการณ์ต่ำ อ.ไม้แก่น (43 ครั้ง) อ.แม่ลาน (49 ครั้ง) อ.กะพ้อ (64 ครั้ง) อ.ทุ่งยางแดง (76 ครั้ง)	อำเภอละ 68 ตัวอย่าง - อ.แม่ลาน อ.กะพ้อ -	ตำบลละ 34 ตัวอย่าง - ต.แม่ลาน และ ต.ป่าไร่ ต.กะลุบี่ และ ต.ปล่องหอย -
จำนวนครั้งของเหตุการณ์ปานกลาง อ.ปานาเระ (144 ครั้ง) อ.มายอ (149 ครั้ง) อ.โคกโพธิ์ (195 ครั้ง) อ.ยะหริ่ง (200 ครั้ง)	อำเภอละ 68 ตัวอย่าง - อ.มายอ อ.โคกโพธิ์ -	ตำบลละ 34 ตัวอย่าง - ต.ลูโบะยิโร และ ต.ลางา ต.มะกรูด และ ต.โคกโพธิ์ -
จำนวนครั้งของเหตุการณ์สูง อ.สายบุรี (273 ครั้ง) อ.หนองจิก (309 ครั้ง) อ.เมือง (315 ครั้ง) อ.ยะรัง (378 ครั้ง)	อำเภอละ 68 ตัวอย่าง - อ.หนองจิก อ.เมือง -	ตำบลละ 34 ตัวอย่าง - ต.บุโละบูโย และ ต.ท่ากำชำ ต.รูสะมิแล และ ต.บานา -

3. เครื่องมือการวิจัย

เป็นแบบสอบถาม (Questionnaires) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์สมมติฐาน และกรอบแนวคิดของการวิจัย โดยแบ่งคำถามออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 เป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของครัวเรือนซึ่งได้แก่ จำนวนสมาชิกทั้งหมดในครัวเรือน จำนวนสมาชิกที่ประกอบอาชีพและมีรายได้ ระดับการศึกษาของสมาชิก อาชีพหลัก อาชีพเสริม รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ฯลฯ และการดำเนิน

กิจกรรมทางเศรษฐกิจของครัวเรือนในด้านการผลิต การบริโภค และการแลกเปลี่ยน โดยเป็นแบบสอบถามชนิดปลายปิด (Closed Form or Structured of Standardized) มีลักษณะแบบตรวจสอบรายการ (Check List) และแบบเติมคำสั้น ๆ ในช่องว่าง

ส่วนที่ 2 เป็นคำถามเกี่ยวกับโครงสร้างรายได้ รายจ่าย และหนี้สินของครัวเรือน โดยคำถามเกี่ยวกับจำนวนเงินซึ่งเป็นแหล่งที่มาของรายได้ หนี้สิน และแหล่งใช้ไปของรายจ่าย จะเป็นคำถามปลายเปิด ส่วนวัตถุประสงค์ของการก่อหนี้ มีลักษณะแบบตรวจสอบรายการ

ส่วนที่ 3 เป็นคำถามเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่และการเปลี่ยนแปลงตัวแปรทางเศรษฐกิจของครัวเรือน จะมีทั้งคำถามที่เป็นแบบตรวจสอบรายการ และคำถามแบบจัดอันดับ (Ranking Question)

ส่วนที่ 4 เป็นคำถามเกี่ยวกับปัญหาในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของครัวเรือน ซึ่งเป็นคำถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) โดยใช้มาตราส่วน 5 ระดับ คือ มีปัญหาอยู่ในระดับมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

4. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม จะนำมาทำการวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Windows โดยแยกตามวัตถุประสงค์และสมมติฐานของการวิจัยดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อ 1 ไม่มีการกำหนดสมมติฐานเอาไว้ เพราะเป็นเพียงข้อมูลทั่วไปและข้อมูลการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของครัวเรือน โดยจะคำนวณค่าสถิติพื้นฐาน คือ ค่าร้อยละ

วัตถุประสงค์ข้อ 2 จะสอดคล้องกับสมมติฐานข้อ 1, 2, 3 และ 4 เป็นข้อมูลเกี่ยวกับโครงสร้างรายได้ รายจ่าย และหนี้สินของครัวเรือน จะคำนวณโดยใช้ค่าสถิติพื้นฐาน คือ ค่าร้อยละ และค่าเฉลี่ย

วัตถุประสงค์ข้อ 3 จะสอดคล้องกับสมมติฐานข้อ 5 และ 6 เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ (คือกลุ่มพื้นที่ซึ่งมีจำนวนครั้งเหตุการณ์ความไม่สงบที่แตกต่างกัน) และตัวแปรตาม (คือการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของครัวเรือน ที่วัดจากทิศทางและระดับการเปลี่ยนแปลงผลผลิตเฉลี่ย รายได้เฉลี่ย การออมเฉลี่ย และหนี้สินเฉลี่ย) โดยใช้ค่าสถิติไคสแควร์ของเพียร์สัน (Pearson Chi-Square) และกรณีที่

ตัวแปรคู่ใดมีความสัมพันธ์กัน จะวัดระดับความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร โดยใช้สัมประสิทธิ์การถ่วงของคราเมอร์ (Cramer's Contingency Coefficient)

วัตถุประสงค์ข้อ 4 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานข้อ 7 และ 8 โดยสมมติฐานข้อ 7 จะประเมินระดับปัญหาการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของครัวเรือน ซึ่งจะนำค่าเฉลี่ยของคะแนนที่คำนวณได้ มาเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ดังนี้ (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2548 : 263)

คะแนนเฉลี่ย 4.50 - 5.00 กำหนดให้มีปัญหาอยู่ในระดับ มากที่สุด

คะแนนเฉลี่ย 3.50 - 4.49 กำหนดให้มีปัญหาอยู่ในระดับ มาก

คะแนนเฉลี่ย 2.50 - 3.49 กำหนดให้มีปัญหาอยู่ในระดับ ปานกลาง

คะแนนเฉลี่ย 1.50 - 2.49 กำหนดให้มีปัญหาอยู่ในระดับ น้อย

คะแนนเฉลี่ย 1.00 - 1.49 กำหนดให้มีปัญหาอยู่ในระดับ น้อยที่สุด

สำหรับสมมติฐานข้อ 8 จะเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่าง กลุ่มพื้นที่ซึ่งมีจำนวนครั้งของเหตุการณ์ความไม่สงบที่แตกต่างกัน กับระดับปัญหาในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวน (ANOVA) และการทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ โดยใช้วิธีการของฟิชเชอร์ (Fisher's Least Significant Difference : LSD)

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปและการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของครัวเรือน

ครัวเรือนตัวอย่างร้อยละ 86.5 นับถือศาสนาอิสลาม และร้อยละ 13.0 นับถือศาสนาพุทธ ส่วนที่เหลือนับถือศาสนาอื่น จำนวนสมาชิกของครัวเรือนส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 4 - 6 คน ร้อยละ 51.7 รองลงมาอยู่ระหว่าง 7 - 9 คน ร้อยละ 37.3 โดยครัวเรือนมีสมาชิกที่สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) และอนุปริญญา มีสัดส่วนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 88.7 ของครัวเรือนทั้งหมด ขณะที่ครัวเรือนซึ่งมีสมาชิกสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรีมีเพียงร้อยละ 4.2 เท่านั้น

การประกอบอาชีพและรายได้ของสมาชิกในครัวเรือน พบว่า ครัวเรือนตัวอย่างร้อยละ 51 มีจำนวนสมาชิกที่ประกอบอาชีพและมีรายได้อยู่ระหว่าง 3 - 4 คน อาชีพหลักของสมาชิกในครัวเรือนคือทำการเกษตรและประมง คิดเป็นร้อยละ 90.4 ของครัวเรือนทั้งหมด รองลงมาคือการค้าขาย และเป็นข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ

และลูกจ้างของรัฐ คิดเป็นร้อยละ 47.8 และ 38.0 ของครัวเรือนทั้งหมด ตามลำดับ ในส่วนของการประกอบอาชีพเสริม พบว่า ร้อยละ 43.6 ไม่มีการประกอบอาชีพเสริม ขณะที่ครัวเรือนที่มีสมาชิกประกอบอาชีพเสริมมักจะทำการเกษตรหรือประมง รองลงมาคือการรวมกลุ่มผลิตสินค้า OTOP ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 22.3 และ 20.6 ของครัวเรือนทั้งหมด ตามลำดับ โดยรายได้เฉลี่ยต่อเดือนที่สมาชิกแต่ละคนในครัวเรือนได้รับส่วนใหญ่ ไม่เกิน 5,000 บาท รองลงมาอยู่ระหว่าง 5,001 - 10,000 บาทต่อเดือน

การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของครัวเรือนตัวอย่าง พบว่า การผลิตส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการเกษตร ซึ่งมีสัดส่วนไม่แตกต่างกันมากนัก คือ ทำสวนยาง พารา ทำนา ปลูกพืชผัก ค้าขาย และเลี้ยงสัตว์ โดยครัวเรือนส่วนใหญ่ร้อยละ 77.1 ทำการผลิตเพื่อบริโภคร่วมกับการจำหน่าย และใช้ปัจจัยการผลิตที่ครัวเรือนมีอยู่เองมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 85.8 รองลงมาเป็นปัจจัยการผลิตที่ครัวเรือนจัดซื้อหรือว่าจ้าง คิดเป็นร้อยละ 13.0 เช่นเดียวกับแหล่งเงินทุนที่ใช้ในการผลิตที่มาจากของสมาชิกในครัวเรือนจะมีสัดส่วนมากที่สุดคือร้อยละ 94.8 รองลงมาเป็นการกู้ยืมนอกระบบ และสถาบันการเงิน ร้อยละ 62.0 และ 31.3 ตามลำดับ ขณะที่แหล่งเงินทุนซึ่งได้จากกองทุนหมู่บ้าน และการสนับสนุนในรูปแบบอื่น ๆ จากภาครัฐบาล มีเพียงร้อยละ 14.5 และ 4.1 เท่านั้น

สำหรับกิจกรรมการแลกเปลี่ยนของครัวเรือนตัวอย่าง พบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่นำผลผลิตไปจำหน่ายในตัวเมืองหรืออำเภอ คิดเป็นร้อยละ 64.3 รองลงมาจะจำหน่ายภายในหมู่บ้านหรือตำบล ร้อยละ 20.6 โดยผู้กำหนดราคาในการแลกเปลี่ยนส่วนใหญ่คือผู้รับซื้อ ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 50.7 และการใช้ราคาตลาด อยู่ที่ร้อยละ 33.9 ส่วนราคาที่กำหนดโดยครัวเรือนหรือผู้ขายมีเพียงร้อยละ 6.7 เท่านั้น ซึ่งรายได้ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการผลิตและการแลกเปลี่ยนดังกล่าว จะถูกนำไปใช้เพื่อการอุปโภคบริโภคภายในครัวเรือน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 87.8 ส่วนที่เหลือจะใช้เพื่อการชำระหนี้สินเดิม การลงทุนเพื่อการผลิต และการออม ร้อยละ 6.1, 4.1 และ 2.0 ตามลำดับ

ตอนที่ 2 โครงสร้างรายได้ รายจ่าย และหนี้สินของครัวเรือน

โครงสร้างรายได้ พบว่า ครัวเรือนร้อยละ 82.6 ระบุแหล่งที่มาของรายได้จากค่าแรงและเงินเดือน รองลงมาร้อยละ 79.9 มาจากกำไรสุทธิจากการเกษตรและประมง ส่วนครัวเรือนที่ระบุแหล่งที่มาของรายได้จากการช่วยเหลือ (ได้แก่ เงินบำเหน็จ บำนาญ

เบี้ยหวัด เงินสงเคราะห์ เงินชดเชยหรือทดแทนการออกจากงาน และเงินช่วยเหลือจากรัฐบาลและองค์กรอื่น) มีร้อยละ 49.8 ของครัวเรือนทั้งหมด เมื่อพิจารณารายได้เฉลี่ยจากแต่ละแหล่งที่มา พบว่า ค่าแรงและเงินเดือนจะมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด เท่ากับ 6,023.5 บาท รองลงมาคือกำไรสุทธิจากการเกษตรและประมง 4,395.2 บาท โดยรายได้รวมเฉลี่ยของครัวเรือน มีค่าเท่ากับ 12,480.6 บาทต่อเดือน (ดังตารางที่ 2)

ด้านรายจ่ายพบว่าทุกครัวเรือนระบุรายจ่ายสำหรับเป็นค่าอาหาร เครื่องดื่ม เครื่องนุ่งห่ม และรองเท้า รองลงมาคือระบุรายจ่ายเกี่ยวกับยานพาหนะและการสื่อสาร ที่อยู่อาศัยและเครื่องตกแต่งบ้าน คิดเป็นร้อยละ 95.8 และ 91.2 ของครัวเรือนทั้งหมด เมื่อพิจารณารายจ่ายเฉลี่ยแต่ละประเภท พบว่า รายจ่ายค่าอาหารและเครื่องดื่ม มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด เท่ากับ 4,311.9 บาท รองลงมาคือรายจ่ายเกี่ยวกับยานพาหนะและการสื่อสาร 2,945.2 บาท สำหรับรายจ่ายซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับการอุปโภคบริโภค เช่น ภาษี ค่าธรรมเนียม ค่าปรับ เงินบริจาค เงินสมทบประกันสังคม ค่าเบี้ยประกันภัยและประกันชีวิต ค่าดอกเบี้ยยจ่าย เป็นต้น คิดเป็นเงิน 1,089.1 บาทต่อเดือน โดยรายจ่ายรวมเฉลี่ยของครัวเรือน เท่ากับ 12,087.2 บาทต่อเดือน (ดังตารางที่ 3)

ข้อมูลหนี้สินพบว่าครัวเรือนมีการระบุแหล่งที่มาของหนี้สิน จากธนาคารพาณิชย์มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 84.4 ของครัวเรือนที่เป็นหนี้ทั้งหมด หรือเฉลี่ย 58,169.7 บาทต่อครัวเรือน รองลงมาคือครัวเรือนที่มีหนี้สินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และธนาคารออมสิน ร้อยละ 78.6 และ 74.0 ตามลำดับ ขณะที่ครัวเรือนซึ่งระบุว่าไม่มีหนี้สินนอกระบบ เท่ากับร้อยละ 72.1 ของครัวเรือนที่เป็นหนี้ทั้งหมด หรือเฉลี่ย 14,596 บาทต่อครัวเรือน เมื่อคำนวณหนี้สินรวมเฉลี่ยมีค่าเท่ากับ 120,156.1 บาทต่อครัวเรือน (ดังตารางที่ 4) โดยครัวเรือนร้อยละ 91.1 ระบุวัตถุประสงค์ของการก่อหนี้เพื่อการอุปโภคบริโภค รองลงมาร้อยละ 74.2 ก่อหนี้เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของสมาชิกในครัวเรือน และร้อยละ 69.3 ใช้เพื่อลงทุนทำการเกษตรและประมง

ตารางที่ 2 ร้อยละของครัวเรือน จำแนกตามการระบุแหล่งที่มาของรายได้

แหล่งที่มาของรายได้	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	ค่าเฉลี่ย (บาท)
ค่าแรงและเงินเดือน	337	82.6	6,023.5
กำไรสุทธิจากการเกษตรและประมง	326	79.9	4,395.2
กำไรสุทธิอื่นที่ไม่ใช่การเกษตรและประมง	295	72.3	3,881.5
เงินที่ได้รับเป็นการช่วยเหลือ	203	49.8	2,055.8
รายได้จากทรัพย์สิน	159	39.0	254.2
อื่น ๆ	109	26.7	243.4

หมายเหตุ ร้อยละเทียบจากหน่วยการวิเคราะห์ (Unit of Analysis) จำนวน 408 ครัวเรือน ($n = 408$) ซึ่งแต่ละครัวเรือนสามารถระบุแหล่งที่มาของรายได้มากกว่า 1 แหล่ง

ตารางที่ 3 ร้อยละของครัวเรือน จำแนกตามการระบุประเภทของรายจ่าย

ประเภทของรายจ่าย	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	ค่าเฉลี่ย (บาท)
1. รายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภค			
- อาหาร และเครื่องดื่ม	408	100.0	4,311.9
- รายจ่ายเกี่ยวกับยานพาหนะ/การสื่อสาร	391	95.8	2,945.2
- ที่อยู่อาศัย และเครื่องตกแต่งบ้าน	372	91.2	1,745.4
- รายจ่ายเพื่อการศึกษาของสมาชิก	366	89.7	1,650.2
- เครื่องนุ่งห่ม และรองเท้า	408	100.0	535.0
- รายจ่ายเกี่ยวกับของใช้/บริการส่วนบุคคล	344	84.3	505.1
- ค่าเวชภัณฑ์ และตรวจรักษาพยาบาล	342	83.8	302.8
- รายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคอื่น ๆ	233	57.1	250.8
2. รายจ่ายที่ไม่เกี่ยวกับการอุปโภคบริโภค	166	40.7	1,089.1

หมายเหตุ ร้อยละเทียบจากหน่วยการวิเคราะห์ (Unit of Analysis) จำนวน 408 ครัวเรือน ($n = 408$) ซึ่งแต่ละครัวเรือนสามารถระบุประเภทของรายจ่ายได้มากกว่า 1 ประเภท

ตารางที่ 4 ร้อยละของครัวเรือน จำแนกตามแหล่งที่มาของหนี้สิน

แหล่งที่มาของหนี้สิน	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	ค่าเฉลี่ย (บาท)
1. หนี้สินในระบบ			
- ธนาคารพาณิชย์	324	84.4	58,169.7
- ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์	302	78.6	43,857.0
การเกษตร	284	74.0	29,146.6
- ธนาคารออมสิน	112	29.2	4,959.8
- ธนาคารอิสลามแห่งประเทศไทย	98	25.5	3,857.2
- ธนาคารอาคารสงเคราะห์	121	31.5	6,561.2
- กองทุนหมู่บ้าน	277	72.1	14,596.0
2. หนี้สินนอกระบบ			

หมายเหตุ ร้อยละเทียบจากหน่วยการวิเคราะห์ (Unit of Analysis) จำนวน 384 ครัวเรือนที่มีหนี้สิน ($n = 384$) ซึ่งแต่ละครัวเรือนสามารถระบุแหล่งที่มาของหนี้สินได้มากกว่า 1 แหล่ง

ตอนที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่และการเปลี่ยนแปลงตัวแปรทางเศรษฐกิจของภาคครัวเรือน

การเปลี่ยนแปลงปริมาณผลผลิตเฉลี่ยของครัวเรือนตัวอย่าง ระหว่างปี 2547 - 2550 พบว่า ในภาพรวมมีการเปลี่ยนแปลงลดลงมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 71.9 ซึ่งปีที่ลดลงมากที่สุด คือ ปี 2549 สาเหตุที่สำคัญอันดับ 1 ซึ่งครัวเรือนระบุว่า ทำให้ผลผลิตเฉลี่ยลดลง คือ เหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ ส่วนอันดับ 2 และ 3 คือ การขาดแคลนปัจจัยการผลิต และภัยธรรมชาติ ตามลำดับ โดยเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ มีความสัมพันธ์กับทิศทางและระดับการเปลี่ยนแปลงของปริมาณผลผลิตเฉลี่ย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับ 0.05 กล่าวคือ กลุ่มพื้นที่ 3 ที่มีจำนวนครั้งของเหตุการณ์ความไม่สงบสูง จะมีปริมาณผลผลิตเฉลี่ยลดลงมากที่สุด รองลงมา คือ กลุ่มพื้นที่ 2 และ 1 ซึ่งมีจำนวนครั้งของเหตุการณ์ความไม่สงบปานกลางและต่ำ ตามลำดับ เช่นเดียวกับระดับการลดลงของผลผลิตเฉลี่ย พบว่า กลุ่มพื้นที่ 3 มีระดับการลดลงร้อยละ 9 ขึ้นไป ขณะที่กลุ่มพื้นที่ 2 และ 1 มีระดับการลดลงร้อยละ 5 - 8 และ 1 - 4

ตามลำดับ โดยความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่กับทิศทาง และระดับการลดลงของผลผลิตเฉลี่ย เท่ากับร้อยละ 17.0 และ 60.3 ตามลำดับ (ดังตารางที่ 5 และ 6)

การเปลี่ยนแปลงรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนตัวอย่างระหว่างปี 2547 - 2550 มีการเปลี่ยนแปลงลดลงมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 72.1 และปี 2549 เป็นปีที่ลดลงมากที่สุดเช่นเดียวกับกรณีของปริมาณผลผลิตเฉลี่ย ซึ่งสาเหตุที่สำคัญอันดับ 1 ที่ทำให้รายได้เฉลี่ยลดลง คือ เหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ ส่วนอันดับ 2 และ 3 คือ การเพิ่มขึ้นของราคาปัจจัยการผลิต และราคาผลผลิตตกต่ำ ตามลำดับ โดยเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับทิศทางและระดับการเปลี่ยนแปลงของรายได้เฉลี่ย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับ 0.05 กล่าวคือกลุ่มพื้นที่ 3 มีรายได้เฉลี่ยลดลงมากที่สุด รองลงมาคือกลุ่มพื้นที่ 2 และ 1 ตามลำดับ ส่วนระดับการลดลงของรายได้เฉลี่ย พบว่า กลุ่มพื้นที่ 3 มีระดับการลดลงร้อยละ 9 ขึ้นไป ขณะที่กลุ่มพื้นที่ 2 และ 1 มีระดับการลดลงร้อยละ 5 - 8 และ 1 - 4 ตามลำดับ ซึ่งมีระดับการลดลงที่สอดคล้องกับปริมาณผลผลิตเฉลี่ย สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่กับทิศทาง และระดับการลดลงของรายได้เฉลี่ย เท่ากับร้อยละ 11.9 และ 51.3 ตามลำดับ (ดังตารางที่ 7 และ 8)

สำหรับการเปลี่ยนแปลงหนี้สินเฉลี่ยของครัวเรือนตัวอย่าง พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่ม ขึ้นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 80.2 และปี 2549 เป็นปีที่เพิ่มขึ้นมากที่สุด ซึ่งมีความสอดคล้องกับผลผลิตและรายได้เฉลี่ยที่ลดลงมากที่สุดในปีดังกล่าวเช่นกัน สาเหตุสำคัญอันดับ 1 ที่ทำให้หนี้สินเพิ่มขึ้น คือ ปริมาณผลผลิตลดลง ส่วนอันดับ 2 และ 3 คือ รายได้ลดลง และราคาสินค้าเพิ่มขึ้น ตามลำดับ โดยเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับทิศทางและระดับการเปลี่ยนแปลงของหนี้สินเฉลี่ย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับ 0.05 กล่าวคือกลุ่มพื้นที่ 3 มีหนี้สินเฉลี่ยเพิ่มขึ้นมากที่สุด รองลงมาคือกลุ่มพื้นที่ 2 และ 1 ตามลำดับ ขณะที่ระดับการเพิ่มขึ้นของหนี้สินเฉลี่ย พบว่า กลุ่มพื้นที่ 3 มีหนี้สินเฉลี่ยเพิ่มขึ้นร้อยละ 9 ขึ้นไป ส่วนพื้นที่ 2 และ 1 เพิ่มขึ้นร้อยละ 5 - 8 ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่กับทิศทาง และระดับการเพิ่มขึ้นของหนี้สินเฉลี่ย เท่ากับร้อยละ 13.6 และ 45.2 ตามลำดับ (ดังตารางที่ 9 และ 10)

กรณีการเปลี่ยนแปลงการออมเฉลี่ยของครัวเรือนตัวอย่าง พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงลดลงมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 81.2 และปี 2549 เป็นปีที่ลดลงมากที่สุด

ซึ่งมีความสอดคล้องกับทิศทางการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรอื่น ๆ ซึ่งสาเหตุสำคัญอันดับ 1 ที่ทำให้การออมลดลง คือ รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนลดลง ส่วนอันดับ 2 และ 3 คือ ราคาสินค้าปรับตัวเพิ่มขึ้น และต้นทุนการผลิตเพิ่มขึ้นตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่าเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ไม่มีความสัมพันธ์กับทิศทางและระดับการเปลี่ยนแปลงของการออมเฉลี่ย

ตารางที่ 5 ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่และการเปลี่ยนแปลงปริมาณผลผลิตเฉลี่ย

การเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่	การเปลี่ยนแปลงปริมาณผลผลิตเฉลี่ย			รวม
	ลดลง	เพิ่มขึ้น	ไม่เปลี่ยนแปลง	
กลุ่มพื้นที่ 1 จำนวนครั้งของเหตุการณ์ต่ำ	72 (59.5)	24 (19.8)	25 (20.7)	121 (100.0)
กลุ่มพื้นที่ 2 จำนวนครั้งของเหตุการณ์ปานกลาง	87 (73.1)	12 (10.1)	20 (16.8)	119 (100.0)
กลุ่มพื้นที่ 3 จำนวนครั้งของเหตุการณ์สูง	89 (84.8)	5 (4.7)	11 (10.5)	105 (100.0)
รวม	248 (71.9)	41 (11.9)	56 (16.2)	345 (100.0)
Pearson Chi-Square	Value 19.899	Asymp. Sig. (2-sided) 0.001		
Cramer's V	Value 0.170	Approx. Sig. 0.001		

ตารางที่ 6 ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่และระดับการลดลงของปริมาณผลผลิตเฉลี่ย

การเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่	ระดับการลดลงของปริมาณผลผลิตเฉลี่ย			รวม
	ร้อยละ 1 - 4	ร้อยละ 5 - 8	ร้อยละ 9 ขึ้นไป	
กลุ่มพื้นที่ 1 จำนวนครั้งของเหตุการณ์ต่ำ	66 (91.7)	1 (1.4)	5 (6.9)	72 (100.0)
กลุ่มพื้นที่ 2 จำนวนครั้งของเหตุการณ์ปานกลาง	29 (33.3)	50 (57.5)	8 (9.2)	87 (100.0)
กลุ่มพื้นที่ 3 จำนวนครั้งของเหตุการณ์สูง	10 (11.2)	18 (20.2)	61 (68.6)	89 (100.0)
รวม	105 (42.3)	69 (27.8)	74 (29.9)	248 (100.0)
Pearson Chi-Square	Value 180.543	Asymp. Sig (2-sided) 0.000		
Cramer's V	Value 0.603	Approx. Sig. 0.000		

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บคือค่าร้อยละ
มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับ .05

ตารางที่ 7 ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่และการเปลี่ยนแปลงรายได้เฉลี่ย

การเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่	การเปลี่ยนแปลงรายได้เฉลี่ย			รวม
	ลดลง	เพิ่มขึ้น	ไม่เปลี่ยนแปลง	
กลุ่มพื้นที่ 1 จำนวนครั้งของเหตุการณ์ต่ำ	85 (62.5)	21 (15.4)	30 (22.1)	136 (100.0)
กลุ่มพื้นที่ 2 จำนวนครั้งของเหตุการณ์ปานกลาง	99 (72.8)	16 (11.8)	21 (15.4)	136 (100.0)
กลุ่มพื้นที่ 3 จำนวนครั้งของเหตุการณ์สูง	110 (80.9)	12 (8.8)	14 (10.3)	136 (100.0)
รวม	294 (72.1)	49 (12.0)	65 (15.9)	408 (100.0)
Pearson Chi-Square	Value 11.596	Asymp. Sig. (2-sided) 0.021		
Cramer's V	Value 0.119	Approx. Sig. 0.021		

ตารางที่ 8 ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่และระดับการลดลงของรายได้เฉลี่ย

การเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่	ระดับการลดลงของรายได้เฉลี่ย			รวม
	ร้อยละ 1 - 4	ร้อยละ 5 - 8	ร้อยละ 9 ขึ้นไป	
กลุ่มพื้นที่ 1 จำนวนครั้งของเหตุการณ์ต่ำ	57 (67.1)	23 (27.1)	5 (5.8)	85 (100.0)
กลุ่มพื้นที่ 2 จำนวนครั้งของเหตุการณ์ปานกลาง	28 (28.3)	61 (61.6)	10 (10.1)	99 (100.0)
กลุ่มพื้นที่ 3 จำนวนครั้งของเหตุการณ์สูง	9 (8.2)	27 (24.5)	74 (67.3)	110 (100.0)
รวม	94 (32.0)	111 (37.8)	89 (30.2)	294 (100.0)
Pearson Chi-Square	Value 154.967	Asymp. Sig (2-sided) 0.000		
Cramer's V	Value 0.513	Approx. Sig. 0.000		

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บคือค่าร้อยละ
มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับ .05

ตารางที่ 9 ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่และการเปลี่ยนแปลงหนี้สินเฉลี่ย

การเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่	การเปลี่ยนแปลงหนี้สินเฉลี่ย			รวม
	เพิ่มขึ้น	ลดลง	ไม่เปลี่ยนแปลง	
กลุ่มพื้นที่ 1 จำนวนครั้งของเหตุการณ์ต่ำ	95 (71.4)	12 (9.0)	26 (19.6)	133 (100.0)
กลุ่มพื้นที่ 2 จำนวนครั้งของเหตุการณ์ปานกลาง	102 (80.3)	12 (9.5)	13 (10.2)	127 (100.0)
กลุ่มพื้นที่ 3 จำนวนครั้งของเหตุการณ์สูง	111 (89.5)	3 (2.4)	10 (8.1)	124 (100.0)
รวม	308 (80.2)	27 (7.0)	49 (12.8)	384 (100.0)
Pearson Chi-Square	Value 14.199	Asymp. Sig (2-sided) 0.007		
Cramer's V	Value 0.136	Approx. Sig. 0.007		

ตารางที่ 10 ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่และระดับการเพิ่มขึ้นของหนี้สินเฉลี่ย

การเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่	ระดับการเพิ่มขึ้นของหนี้สินเฉลี่ย			รวม
	ร้อยละ 1 - 4	ร้อยละ 5 - 8	ร้อยละ 9 ขึ้นไป	
กลุ่มพื้นที่ 1 จำนวนครั้งของเหตุการณ์ต่ำ	19 (20.0)	67 (70.5)	9 (9.5)	95 (100.0)
กลุ่มพื้นที่ 2 จำนวนครั้งของเหตุการณ์ปานกลาง	10 (9.8)	72 (70.6)	20 (19.6)	102 (100.0)
กลุ่มพื้นที่ 3 จำนวนครั้งของเหตุการณ์สูง	3 (2.7)	22 (19.8)	86 (77.5)	111 (100.0)
รวม	32 (10.4)	161 (52.3)	115 (37.3)	308 (100.0)
Pearson Chi-Square	Value 125.998	Asymp. Sig. (2-sided) 0.000		
Cramer's V	Value 0.452	Approx. Sig. 0.000		

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บคือค่าร้อยละ

มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับ .05

สำหรับการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของครัวเรือน พบว่า มีปัญหาในภาพรวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก โดยกิจกรรมการแลกเปลี่ยนมีระดับปัญหามากกว่ากิจกรรมอื่น ๆ ซึ่งประเด็นปัญหาการแลกเปลี่ยนที่สำคัญคือ ค่าใช้จ่ายการขนส่งเพิ่มขึ้น ขาดอำนาจในการกำหนดราคาผลผลิต และราคาผลผลิตตกต่ำ ตามลำดับ เช่นเดียวกับกิจกรรมการผลิตที่มีปัญหาในระดับมาก ซึ่งมีประเด็นปัญหาที่สำคัญคือ ปัจจัยการผลิตราคาสูง และเงินทุนหมุนเวียนไม่เพียงพอ ขณะที่กิจกรรมการบริโภคมีปัญหารวมอยู่ใน

ระดับปานกลาง แต่มีประเด็นปัญหาย่อยเกี่ยวกับสินค้ามีราคาแพงอยู่ในระดับมากที่สุด และรายได้ไม่เพียงพออยู่ในระดับมาก ดังตารางที่ 11

ตารางที่ 11 ปัญหาในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของครัวเรือน

ปัญหาการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ	$\bar{X}$	S.D	ระดับ ปัญหา
1. ปัญหาด้านการบริโภค	3.33	0.393	ปานกลาง
สินค้ามีคุณภาพต่ำ	2.25	0.911	ต่ำ
สินค้ามีราคาแพง	4.65	0.534	มากที่สุด
สินค้าไม่มีความหลากหลาย	2.67	0.906	ปานกลาง
สถานที่จัดจำหน่ายอยู่ห่างไกล	2.82	0.726	ปานกลาง
รายได้ไม่เพียงพอต่อการบริโภค	4.25	0.988	มาก
2. ปัญหาด้านการผลิต	3.51	0.451	มาก
ขาดแคลนปัจจัยการผลิต	3.45	0.876	ปานกลาง
ปัจจัยการผลิตมีราคาสูง	4.47	0.730	มาก
เงินทุนหมุนเวียนไม่เพียงพอ	4.07	0.907	มาก
ระบบน้ำและชลประทานไม่ทั่วถึง	2.53	0.980	ปานกลาง
ขาดความรู้ด้านเทคโนโลยีเพื่อการผลิต	3.03	0.888	ปานกลาง
3. ปัญหาด้านการแลกเปลี่ยน	3.83	0.620	มาก
ราคาผลผลิตตกต่ำ	4.07	0.952	มาก
ขาดอำนาจในการกำหนดราคา	4.26	0.847	มาก
ค่าใช้จ่ายในการขนส่งเพิ่มขึ้น	4.40	0.851	มาก
ขาดข้อมูลข่าวสารด้านการตลาด	3.12	0.726	ปานกลาง
ขาดตลาดรองรับผลผลิต	3.37	0.989	ปานกลาง
รวม	3.57	0.398	มาก

ผลการทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ ระหว่างกลุ่มพื้นที่และระดับปัญหาในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ด้วยวิธีการของฟิชเชอร์ (Fisher's Least Significant Difference : LSD) พบว่า ประเด็นปัญหาที่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับ 0.05 คือ ปัญหาสินค้าราคาแพง รายได้ไม่เพียงพอต่อการบริโภค เงินทุนหมุนเวียนไม่เพียงพอในการผลิต ค่าใช้จ่ายในการขนส่งที่เพิ่มขึ้น และการขาดตลาดรองรับผลผลิต โดยกลุ่มพื้นที่ที่ 3 ซึ่งมีจำนวนครั้งของเหตุการณ์ความไม่สงบสูง จะมีค่าเฉลี่ยของระดับปัญหาดังกล่าวสูงกว่ากลุ่มพื้นที่อื่น ๆ ดังตารางที่ 12

ตารางที่ 12 การเปรียบเทียบความแตกต่างของการเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่และระดับปัญหาการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

ประเด็นปัญหา	เหตุการณ์ความไม่สงบ	1	2	3
สินค้ามีราคาแพง	1 ($\bar{X} = 4.38$)		0.000*	0.000*
	2 ($\bar{X} = 4.69$)			0.044*
	3 ($\bar{X} = 4.87$)			
รายได้ไม่เพียงพอต่อการบริโภค	1 ($\bar{X} = 3.97$)		0.013*	0.000*
	2 ($\bar{X} = 4.16$)			0.002*
	3 ($\bar{X} = 4.63$)			
เงินทุนหมุนเวียนไม่เพียงพอในการผลิต	1 ($\bar{X} = 3.73$)		0.002*	0.000*
	2 ($\bar{X} = 4.05$)			0.000*
	3 ($\bar{X} = 4.53$)			
ค่าใช้จ่ายในการขนส่งเพิ่มขึ้น	1 ($\bar{X} = 4.19$)		0.044*	0.000*
	2 ($\bar{X} = 4.37$)			0.010*
	3 ($\bar{X} = 4.65$)			

ประเด็นปัญหา	เหตุการณ์ ความไม่สงบ	1	2	3
ขาดตลาดรองรับผลผลิต	1 ($\bar{X} = 2.79$)		0.000*	0.000*
	2 ($\bar{X} = 3.33$)			0.000*
	3 ($\bar{X} = 3.85$)			

หมายเหตุ * มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับ .05

กำหนดให้ 1 แทน กลุ่มพื้นที่ 1 ซึ่งมีจำนวนครั้งของเหตุการณ์ความไม่สงบต่ำ
2 แทน กลุ่มพื้นที่ 2 ซึ่งมีจำนวนครั้งของเหตุการณ์ความไม่สงบปานกลาง
3 แทน กลุ่มพื้นที่ 3 ซึ่งมีจำนวนครั้งของเหตุการณ์ความไม่สงบสูง

การอภิปรายผลการวิจัย

สมมติฐานข้อที่ 1 “ครัวเรือนส่วนใหญ่มีแหล่งที่มาของรายได้จากค่าแรงและเงินเดือน”

ผลการวิจัยเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยครัวเรือนร้อยละ 82.6 มีแหล่งที่มาของรายได้จากค่าแรงและเงินเดือน ซึ่งเป็นสัดส่วนที่สูงสุด เมื่อเทียบกับครัวเรือนที่มีรายได้จากแหล่งอื่น ๆ คือ กำไรสุทธิจากการเกษตรและประมง กำไรสุทธิจากธุรกิจอื่นที่ไม่ใช่การเกษตรและประมง และเงินที่ได้รับเป็นการช่วยเหลือ ซึ่งสามารถจะอธิบายได้โดยแนวคิดพื้นฐานทางเศรษฐศาสตร์ เกี่ยวกับผลตอบแทนของปัจจัยการผลิต โดยสมาชิกครัวเรือนตัวอย่างของการวิจัยนี้ ส่วนใหญ่จะอยู่ในฐานะของแรงงานมากกว่าการเป็นผู้ประกอบการ ดังนั้นผลตอบแทนของแรงงานซึ่งวัดในรูปของค่าจ้างและเงินเดือนย่อมที่จะมีสัดส่วนสูงกว่าผลตอบแทนของการประกอบการ ซึ่งวัดในรูปของกำไร นอกจากนี้ ปัญหาเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ ได้ส่งผลกระทบต่อประกอบการอาชีพด้านเกษตรโดยเฉพาะชาวสวนยางและสวนผลไม้ ที่ไม่มั่นใจในเรื่องของความปลอดภัยและมีการเปลี่ยนแปลงเวลากรีดยางซึ่งทำให้ได้ปริมาณน้ำยางน้อยลงกว่าปกติ หรือชาวสวนผลไม้ที่การดูแลสวนรวมถึงการเก็บเกี่ยวผลผลิต ทำได้น้อยกว่าในช่วงเวลาปกติ ขณะที่อาชีพด้านการประมงยังต้องประสบปัญหากับต้นทุนของน้ำมันเพิ่มขึ้นอีกปัญหาหนึ่ง สิ่งเหล่านี้จึงส่งผลให้กำไรจากการเกษตรและประมง มีสัดส่วนน้อยกว่า

ค่าแรงและเงินเดือน โดยผลดังกล่าวสอดคล้องกับข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ จากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจของครัวเรือนทั่วประเทศ ซึ่งสำรวจทุก ๆ สองปี พบว่า รายได้ของครัวเรือนส่วนใหญ่มาจากค่าแรงและเงินเดือน และเมื่อเปรียบเทียบกับจากรายได้รวม พบว่า รายได้จากค่าแรงและเงินเดือนมีสัดส่วนมากที่สุด โดยปี 2547 และ 2549 อยู่ที่ร้อยละ 43.80 และ 39.97 ของรายได้รวม ตามลำดับ

สมมติฐานข้อที่ 2 “ครัวเรือนส่วนใหญ่มีรายจ่ายสำหรับเป็นค่าอาหารและเครื่องดื่ม”

ผลการวิจัยเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยพบว่า ทุกครัวเรือนตัวอย่างมีรายจ่ายประเภทค่าอาหาร เครื่องดื่ม และเครื่องนุ่งห่ม ซึ่งสามารถจะอธิบายด้วยแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับรายจ่ายของผู้มีรายได้ระดับต่ำและปานกลาง ซึ่งมีกักจัดสรรรายได้ไปเพื่อเป็นค่าอาหารในสัดส่วนที่มากที่สุด เพราะอาหารจัดเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีพ ดังนั้นรายได้ของครัวเรือน โดยเฉพาะครัวเรือนผู้ซึ่งมีรายได้น้อยและปานกลาง มักจะถูกจัดสรรไปเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในส่วนนี้เป็นลำดับแรก ก่อนจะจัดสรรไปเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับสินค้าไม่จำเป็น หรือสินค้าฟุ่มเฟือยอื่น ๆ เพราะจังหวัดปัตตานีเป็นหนึ่งในจังหวัดยากจนของภาคใต้ มีสัดส่วนคนจนด้านรายจ่าย และเส้นความยากจนในปี 2549 เป็นอันดับรองสุดท้ายของภาคใต้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551) ดังนั้น รายจ่ายในภาพรวมจึงเป็นรายจ่ายเกี่ยวกับอาหารเป็นหลัก

สมมติฐานข้อที่ 3 “ครัวเรือนส่วนใหญ่จะมีแหล่งที่มาของหนี้สินจากการกู้ยืมธนาคารพาณิชย์”

ผลการวิจัยเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ครัวเรือนที่มีหนี้สินร้อยละ 84.4 กู้ยืมจากธนาคารพาณิชย์ ซึ่งเป็นสัดส่วนที่มากที่สุดเมื่อเทียบกับแหล่งของหนี้สินอื่น เนื่องจากสาขาของธนาคารพาณิชย์มีมากกว่าสถาบันการเงินประเภทอื่น ผลดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของราชิด๊ะ ระเด่นอาหมัด และคณะ (2549) และบทควมวิชาการของอนุวัต สงสม (2549) ซึ่งพบว่าธนาคารพาณิชย์มีสัดส่วนของปริมาณสินเชื่อ สูงกว่าสถาบันการเงินประเภทอื่น เช่นในปี 2548 มีเงินให้สินเชื่อจำนวน 5,022.4 ล้านบาท ขณะที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และธนาคารออมสิน มีปริมาณสินเชื่อ เพียง 2,392.7 และ 1,169.5 ล้านบาท ตามลำดับ อย่างไรก็ตาม

ธนาคารพาณิชย์และสถาบันการเงินมักตั้งสาขาอยู่ในตัวเมือง มีหลายอำเภอของจังหวัดปัตตานีที่ไม่มีสถาบันการเงิน ได้แก่ กะพ้อ แม่ลาน ไม้แก่น ยะหริ่ง พังยางแดง และปะนาเระ ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือครัวเรือนตัวอย่าง ร้อยละ 72.1 ของครัวเรือนที่มีหนี้สิน จะเป็นหนี้สินนอกระบบ และเมื่อเปรียบเทียบกับสัดส่วนกับจำนวนหนี้สินรวม พบว่ามีสัดส่วนหนี้สินนอกระบบสูงถึงร้อยละ 8.76 ของหนี้สินรวม ขณะที่ข้อมูลของภาคใต้และประเทศไทยในปี 2549 มีสัดส่วนหนี้สินนอกระบบเพียงร้อยละ 7.60 และ 7.10 ของหนี้สินรวม ตามลำดับ ข้อมูลเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าครัวเรือนยากจนซึ่งอยู่อาศัยในพื้นที่รอบนอก ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนในระบบได้ เพราะนอกจากสาขาของสถาบันการเงินที่มีน้อยหรือไม่มีเลยในบางพื้นที่ การพิจารณาอนุมัติสินเชื่อของสถาบันการเงินเป็นอีกข้อจำกัดหนึ่งที่ทำให้กลุ่มคนจน จำเป็นที่จะต้องก่อหนี้สินนอกระบบแทน

สมมติฐานข้อที่ 4 “ครัวเรือนส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ของการก่อหนี้เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการบริโภค”

ผลการวิจัยเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ครัวเรือนตัวอย่างมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนที่ใกล้เคียงกับรายจ่าย และรายได้ดังกล่าวมีแนวโน้มลดลง เพราะผลกระทบของสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่และผลกระทบจากปัจจัยภายนอกอื่น ซึ่งสังเกตพบว่าปริมาณผลผลิตและรายได้เฉลี่ยจะลดลงมากที่สุดในปี 2549 และ 2548 ตามลำดับ และส่งผลต่อเนื่องให้ครัวเรือนต้องมีการก่อหนี้ในปีต่อไป กล่าวคือในปี 2549 และ 2550 สัดส่วนของครัวเรือนที่มีหนี้สินจะเพิ่มขึ้น ประกอบกับครัวเรือนตัวอย่างมีการออมค่อนข้างน้อย ดังนั้น ครัวเรือนจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการก่อหนี้ และเงินที่ได้รับมาจากการก่อหนี้ดังกล่าว ย่อมถูกจัดสรรไปเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็นสำหรับครัวเรือนเป็นลำดับแรก คือการบริโภคในครัวเรือน ซึ่งเกี่ยวข้องกับปัจจัยสี่และสิ่งจำเป็นพื้นฐานโดยเฉพาะอาหาร ตามการอภิปรายผลซึ่งกล่าวไปแล้วในสมมติฐานข้อที่ 2 ซึ่งผลดังกล่าวสอดคล้องกับข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ จากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจของครัวเรือน พบว่า ในปี 2549 ครัวเรือนที่มีหนี้สินทั้งในระบบและนอกระบบ จะกู้ยืมเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการอุปโภคบริโภคมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 62.52 ของหนี้สินรวม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551)

สมมติฐานข้อที่ 5 “กลุ่มพื้นที่ของการเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบ มีความสัมพันธ์กับทิศทางการเปลี่ยนแปลงตัวแปรทางเศรษฐกิจของภาคครัวเรือน โดยกลุ่มพื้นที่ซึ่งมีจำนวนครั้งของเหตุการณ์ความไม่สงบสูง จะมีปริมาณผลผลิตลดลง รายได้ลดลง การออมลดลง และหนี้สินเพิ่มขึ้น”

สมมติฐานข้อที่ 6 “กลุ่มพื้นที่ของการเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบ มีความสัมพันธ์กับระดับการเปลี่ยนแปลงตัวแปรทางเศรษฐกิจของภาคครัวเรือน โดยกลุ่มพื้นที่ซึ่งมีจำนวนครั้งของเหตุการณ์ความไม่สงบสูง จะมีระดับการลดลงของปริมาณผลผลิต ระดับการลดลงของรายได้ ระดับการลดลงของการออม และระดับการเพิ่มขึ้นของหนี้สิน สูงกว่ากลุ่มพื้นที่ซึ่งมีจำนวนครั้งของเหตุการณ์ความไม่สงบต่ำ

ผลการวิจัยมีสองส่วน โดยส่วนแรกที่เป็นไปตามสมมติฐาน คือ ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มพื้นที่ของการเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบ และการเปลี่ยนแปลงของปริมาณผลผลิต รายได้ และหนี้สิน (ทั้งทิศทางและระดับการเปลี่ยนแปลง) ซึ่งมีความสัมพันธ์กัน ณ ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 โดยกลุ่มพื้นที่ซึ่งมีจำนวนครั้งของเหตุการณ์ความไม่สงบสูง จะมีปริมาณผลผลิตลดลง รายได้ลดลง และหนี้สินเพิ่มขึ้น แม้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ และทิศทางการลดลงของผลผลิต การลดลงของรายได้ และการเพิ่มขึ้นของหนี้สิน จะมีเพียงร้อยละ 17.0, 11.9 และ 13.6 ตามลำดับ แต่ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ และระดับการลดลงของผลผลิต ระดับการลดลงของรายได้ และระดับการเพิ่มขึ้นของหนี้สิน ค่อนข้างสูง คือ เท่ากับร้อยละ 60.3, 51.3 และ 45.2 ตามลำดับ ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่า เหตุการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เป็นปัจจัยที่สำคัญปัจจัยหนึ่ง ซึ่งส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงของตัวแปรทางเศรษฐกิจเหล่านั้น กล่าวคือ ส่งผลต่อการประกอบอาชีพของประชาชน เช่น การเปลี่ยนแปลงเวลากรีดยางของเกษตรกร การย้ายสัตว์น้ำที่จับได้ไปขึ้นท่าเรืออื่น ส่งผลให้ปริมาณผลผลิตลดลง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ราชิตะ ระเด่นอาหมัด และคณะ (2549) และบทความวิชาการของอนุวัต สงสม (2549) ที่ค้นพบว่า ในช่วงเวลาดังกล่าวมีปริมาณผลผลิตที่ลดลง เช่น ในปี 2548 ปริมาณยางพาราแผ่นดิบคุณภาพ 3 ลดลงถึงร้อยละ 44.70 ขณะที่ปริมาณสัตว์น้ำขึ้นท่า ในปี 2547 และ 2548 ลดลงร้อยละ 26.25 และ 0.86 ตามลำดับ การลดลงของปริมาณผลผลิตดังกล่าว ส่งผลให้รายได้ของครัวเรือนลดลงตามไปด้วย และจำเป็นต้องมีการก่อหนี้เพื่อชดเชยการลดลงของรายได้ดังกล่าว

ส่วนที่สองซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ คือ กลุ่มพื้นที่ของการเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบและการเปลี่ยนแปลงการออมของครัวเรือน (ทั้งทิศทางและระดับการเปลี่ยนแปลง) ไม่มีความสัมพันธ์กัน ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่าการออมของประชาชนในพื้นที่มีค่อนข้างน้อย และไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงมากนัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าสาขาของสถาบันการเงินมีจำนวนไม่มากนัก และไม่ได้กระจายอยู่ทุกอำเภอ โดยอำเภอที่ไม่มีสถาบันการเงิน คือ กะพ้อ แม่ลาน ไม้แก่น ยะหริ่ง พังยางแดง และปะนาเระ ดังที่กล่าวมาแล้วในการอภิปรายผลสมมติฐานข้อที่ 3 นอกจากนี้ อาจเป็นเพราะข้อจำกัดทางศาสนาอิสลามเกี่ยวกับข้อห้ามเรื่องดอกเบี้ย โดยครัวเรือนตัวอย่างในพื้นที่ซึ่งนับถือศาสนาอิสลามสูงถึงร้อยละ 86.5 ขณะที่สถาบันการเงินอย่างธนาคารอิสลามแห่งประเทศไทย มีอยู่เพียงสองสาขา และตั้งอยู่ในอำเภอเมือง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต และคณะ (2549) ที่ค้นพบว่าประชาชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ต้องการให้มีการเพิ่มสาขานาการอิสลาม สหกรณ์อิสลาม และจัดตั้งบริษัทประกันภัยอิสลาม โรงรับจำนำแบบอิสลาม บัญฑุลมาล และสถาบันที่ดูแลเรื่องวะกัฟ

สมมติฐานข้อที่ 7 “การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของครัวเรือนในภาพรวม มีปัญหาอยู่ในระดับมาก โดยส่วนใหญ่จะมีปัญหาทางด้านการแลกเปลี่ยน”

สมมติฐานข้อที่ 8 “กลุ่มพื้นที่ซึ่งมีจำนวนครั้งของการเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบที่แตกต่างกัน จะมีระดับปัญหาในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน”

ผลการวิจัยเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ทั้ง 2 ข้อ กิจกรรมการแลกเปลี่ยนมีปัญหาอยู่ในระดับมาก โดยประเด็นปัญหาที่สำคัญของกิจกรรมการแลกเปลี่ยน คือ ค่าใช้จ่ายในการขนส่ง และขาดตลาดรองรับผลผลิต การขาดตลาดรองรับผลผลิตดังกล่าวจำเป็นต้องมีการขนส่งผลผลิตไปจำหน่ายยังต่างพื้นที่ ทำให้มีต้นทุนเพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะการปรับตัวเพิ่มขึ้นของราคาน้ำมัน ที่พบว่าราคาน้ำมันขายปลีกมีการปรับตัวสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปลายปี 2548 จนถึงกลางปี 2551 เช่นในปี 2550 ราคาน้ำมันเบนซิน 91 และ 95 มีราคาเฉลี่ยสูงถึงลิตรละ 28.32 และ 29.18 บาท ตามลำดับ (สำนักนโยบายและแผนพลังงาน, 2551) โดยกลุ่มพื้นที่ซึ่งมีจำนวนครั้งของเหตุการณ์ความไม่สงบสูง (จากการสุ่มตัวอย่าง คือ อำเภอเมืองและหนองจิก) จะมีค่าเฉลี่ยของปัญหาดังกล่าวสูงกว่ากลุ่มพื้นที่อื่น ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่า อำเภอดังกล่าวถือเป็น

ศูนย์กลางทางการค้าของจังหวัด โดยเฉพาะอำเภอเมือง จากผลการวิจัยพบว่าผลผลิตส่วนใหญ่จะนำมาจำหน่ายที่ในอำเภอเมือง นอกจากนั้นอำเภอเมืองยังเป็นศูนย์กลางการค้าส่งและค้าปลีก ซึ่งมีสัดส่วนเป็นลำดับสองในผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด เมื่อเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ คนกลางจากภายนอกจังหวัดไม่มั่นใจในเรื่องของความปลอดภัย การเดินทางเข้ามารับซื้อจึงลดน้อยลง ผลผลิตและสินค้าจึงต้องมีการขนส่งไปยังภายนอกจังหวัดแทน

สำหรับกิจกรรมการบริโภคมีปัญหาเกี่ยวกับสินค้าราคาแพง และรายได้ไม่เพียงพอต่อการบริโภค โดยปัญหาสินค้าราคาแพงเมื่อพิจารณาจากดัชนีราคาผู้บริโภคของจังหวัดปัตตานี ตั้งแต่ปี 2547 - 2550 มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามลำดับ คือ 106.5, 113.4, 120.7 และ 123.0 ตามลำดับ (สำนักดัชนีเศรษฐกิจการค้า, 2551) ส่วนปัญหารายได้ไม่เพียงพอต่อการบริโภค เป็นผลสืบเนื่องมาจากการลดลงของผลผลิตและรายได้ของครัวเรือน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของรศรินทร์ เกรย์ และอารี จำปากล้วย (2551) ที่พบว่ารายได้หลักของจังหวัดปัตตานี ซึ่งมาจากสาขาการประมงที่มีแนวโน้มลดลงอย่างชัดเจน โดยอัตราการขยายตัวของผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดในสาขาดังกล่าวมีแนวโน้มลดลง จากร้อยละ 5.16 ในปี 2548 เป็นร้อยละ 4.20 และ 3.93 ในปี 2549 และ 2550 ตามลำดับ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551)

ขณะที่กิจกรรมการผลิตซึ่งมีปัญหาเกี่ยวกับเงินทุนหมุนเวียนไม่เพียงพอ พบว่า การผลิตที่สำคัญของจังหวัดปัตตานี เมื่อพิจารณาจากผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด คือ สาขาการเกษตรและประมง รองลงมาคือสาขาการขนส่งและขายปลีก โดยในช่วงที่เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ อัตราการขยายตัวของสาขาประมงมีแนวโน้มที่ลดลงอย่างต่อเนื่องดังกล่าวมาแล้ว เช่นเดียวกับสาขาการขนส่งและขายปลีก ที่มีแนวโน้มที่ลดลงจาก 4,316 ล้านบาท ในปี 2547 ลดลงเหลือ 4,205 และ 3,951 ล้านบาท ในปี 2548 และ 2549 ตามลำดับ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551) รายได้ที่ลดลงดังกล่าว ส่งผลให้ผู้ผลิตซึ่งอยู่ในสาขาหลักที่สำคัญสองสาขาดังกล่าว ขาดเงินทุนหมุนเวียนตามไปด้วย สำหรับกรณีที่กลุ่มพื้นที่ซึ่งมีจำนวนครั้งของเหตุการณ์ความไม่สงบสูง มีค่าเฉลี่ยของปัญหาขาดเงินทุนหมุนเวียนสูงกว่ากลุ่มพื้นที่อื่น สามารถอธิบายได้ว่า กลุ่มพื้นที่ดังกล่าวมีประชากรรวมกันคิดเป็นร้อยละ 51.82 ของประชากรทั้งจังหวัด มีพื้นที่ติดกับอ่าวไทย และมีผู้ประกอบการอาชีพประมงอยู่ในสัดส่วนที่ค่อนข้างสูง ขณะเดียวกันยังเป็นพื้นที่ซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้าส่งและ

ค้าปลีกของจังหวัดอีกด้วย เมื่อรายได้ในสาขาประมง การค้าส่งและค้าปลีกมีแนวโน้มลดลง ประกอบกับพื้นที่ดังกล่าวมีปัญหาค่าใช้จ่ายในการขนส่ง และการขาดตลาดรองรับผลผลิต สูงกว่ากลุ่มพื้นที่อื่นดังกล่าวมาแล้ว ปัจจัยเหล่านี้จึงส่งผลให้กลุ่มพื้นที่นี้ มีปัญหาการขาดเงินทุนหมุนเวียนตามไปด้วย

ข้อเสนอแนะ

ส่วนแรกเป็นข้อเสนอแนะที่ต่อเนื่องจากผลการวิจัย กล่าวคือ เมื่อทราบผลการวิจัยนี้แล้ว จะสามารถนำผลดังกล่าว เสนอแนะแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องในระดับต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. ภาครัฐควรแสวงหาช่องทางในการเพิ่มรายได้ โดยอาจมีการสร้างงาน หรืออาชีพเสริมให้แก่ครัวเรือน ซึ่งได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ต่อการประกอบอาชีพหลัก ควรมีการฝึกอบรมอาชีพที่หลากหลาย จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือสถาบันการศึกษา ตลอดจนส่งเสริมการลงทุนในอุตสาหกรรมที่มีศักยภาพ คือ อาหารฮาลาล ทั้งจากนักลงทุนในพื้นที่ หรือภูมิภาคอื่นของประเทศ หรือจัดตั้งศูนย์ประสานงานกับนักลงทุนจากต่างประเทศ เพื่อเพิ่มการจ้างงานแก่ประชาชนในพื้นที่ และการขยายตัวของธุรกิจอื่นที่เกี่ยวข้องเนื่องทั้งต้นน้ำและปลายน้ำ

2. ภาครัฐควรสนับสนุนงบประมาณ เพื่อส่งเสริมการรวมกลุ่มของอาชีพต่าง ๆ ซึ่งทำให้สมาชิกกลุ่มได้แลกเปลี่ยนและถ่ายทอดองค์ความรู้ระหว่างกัน สร้างสรรค์นวัตกรรมการผลิตของกลุ่มโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิตด้วยการแปรรูปและเก็บรักษา มีการจัดหาปัจจัยการผลิตร่วมกัน สร้างอำนาจการต่อรองทางการตลาด รวมทั้งจัดโครงการเพื่อส่งเสริมการจัดจำหน่ายในต่างพื้นที่ และพัฒนากลุ่มดังกล่าวขึ้นเป็นกองทุนอาชีพ โดยเฉพาะอาชีพหลักด้านการเกษตรและประมง

3. การจัดระบบสวัสดิการสังคมรูปแบบพิเศษขึ้นเฉพาะพื้นที่ โดยเฉพาะครัวเรือนยากจนในด้านสิ่งจำเป็นพื้นฐาน และการศึกษา หรืออาจขยายขอบเขตของงานประกันสังคม เพื่อช่วยเหลือเป็นกรณีพิเศษแก่ครัวเรือนผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ ทั้งรูปแบบของการจ่ายเงินชดเชย สวัสดิการอื่น ๆ หรือการจัดหางาน ที่ดินทำกิน และอาชีพใหม่

4. การเพิ่มบทบาทสถาบันการเงินของรัฐ เพื่อรองรับความต้องการเงินทุนในแต่ละอาชีพ พร้อมทั้งลดเงื่อนไขหรือข้อจำกัดที่ทำให้ครัวเรือนไม่สามารถเข้าถึงแหล่งทุนได้ และมีความสอดคล้องกับหลักการของศาสนาอิสลาม เพิ่มบทบาทหน่วยงาน

สหกรณ์และกองทุนหมู่บ้าน โดยเฉพาะพื้นที่ซึ่งไม่มีสถาบันการเงิน ตลอดจนการปรับโครงสร้างหนี้ของระบบของภาคครัวเรือน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรขยายขอบเขตการวิจัย ไปยังภาคธุรกิจเอกชน เพื่อศึกษาผลกระทบของเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ที่มีต่อภาคธุรกิจเอกชน ซึ่งมีความสัมพันธ์โดยตรง กับภาคครัวเรือน ทั้งด้านการบริโภคและจ้างงาน

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการวิชาเศรษฐศาสตร์เพื่อการดำเนินชีวิตที่ดี ศูนย์วิชาบูรณาการ. 2551. **เศรษฐศาสตร์เพื่อการดำเนินชีวิตที่ดี**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ. 2549. **เอาชนะความรุนแรงด้วยพลังสมานฉันท์**. กรุงเทพฯ : สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.
- ชาภิย์ พิทักษ์คุมพล. 2549. **รายงานการวิจัยเรื่อง ผลกระทบของเหตุการณ์ความไม่สงบต่อการย้ายถิ่นของประชากรในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้**. สงขลา : สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ที่ทำการปกครองจังหวัดปัตตานี. 2551. **ข้อมูลด้านการปกครองจังหวัดปัตตานี**. (ออนไลน์). สืบค้นจาก : <http://www.pattani.go.th/province/ppao/left1.htm>. [15 มิถุนายน 2551]
- ธานินทร์ ศิลป์จารุ. 2548. **การวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูลด้วย SPSS**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : วีอินเตอร์พริ้นท์.
- ราชิตะ ระเด่นอาหมัด และคณะ. 2549. **รายงานการวิจัยเรื่อง โครงสร้างเศรษฐกิจสามจังหวัดชายแดนภาคใต้**. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.
- รศรินทร์ เกรย์ และอารี จำปาภาย. 2551. **รายงานการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากร ครอบครัว และสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ศรีสมภพ จิตรภิรมย์ศรี. 2550. **32 เดือนแห่งความรุนแรงจังหวัดชายแดนภาคใต้**. (ออนไลน์). สืบค้นจาก : <http://www.deepsouthwatch.org/content.php?id=16>. [12 ธันวาคม 2550]
- ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้. 2551. **รายงานสถานการณ์การเฝ้าระวังการบาดเจ็บจากความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้**. (ออนไลน์). สืบค้นจาก

: <http://www.deepsouthwatch.org/index.php?1=content&id=183>. [17
เมษายน 2551]

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2551. **ผลิตภัณฑ์
ภาคและจังหวัด**. (ออนไลน์). สืบค้นจาก : [http://www.nesdb.go.th/
Default.aspx?tabid=96](http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=96). [10 มิถุนายน 2551]

สำนักงานนโยบายและแผนพลังงาน. 2551. **ข้อมูลพลังงาน**. (ออนไลน์). สืบค้นจาก :
<http://www.eppo.go.th/info/price/P09.xls>. [10 ธันวาคม 2551]

สำนักงานพาณิชย์จังหวัดปัตตานี. 2551. **ข้อมูลเศรษฐกิจการค้าจังหวัดปัตตานี**.
(ออนไลน์). สืบค้นจาก : [http://www.moc.go.th/opscenter/pn/
factsheet_main.htm](http://www.moc.go.th/opscenter/pn/factsheet_main.htm). [10 มิถุนายน 2551]

สำนักงานสถิติจังหวัดปัตตานี. 2550. **รายงานสถิติจังหวัด พ.ศ. 2550**. ม.ป.ท.

สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดปัตตานี. 2551. **สถิติโรงงานอุตสาหกรรม**. (ออนไลน์).
สืบค้นจาก : [http://www.geocities.com/indpattani/html/investment.
html](http://www.geocities.com/indpattani/html/investment.html). [10 มิถุนายน 2551]

สำนักดัชนีเศรษฐกิจการค้า. 2551. **ดัชนีราคาผู้บริโภคของจังหวัดปัตตานี**. (ออนไลน์).
สืบค้นจาก : [http://www.indexpr.moc.go.th/price_present/stat_
province/report2.asp?province_id=94](http://www.indexpr.moc.go.th/price_present/stat_province/report2.asp?province_id=94). [10 มิถุนายน 2551]

อนุวัต สงสม. 2549. การกระจายรายได้ระหว่างภาคเศรษฐกิจของกลุ่มสามจังหวัด
ชายแดนภาคใต้. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
สงขลานครินทร์**, 2(1), 63-86.

----- 2549. ผลกระทบของปัจจัยภายนอกต่อภาวะเศรษฐกิจจังหวัดปัตตานี.
วารสารเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยทักษิณ, 1(1), 31-41.

อาหวัง ลำนุ้ย. 2541. รายงานการวิจัยเรื่อง **กิจกรรมทางเศรษฐกิจนอกภาค
การเกษตรในชุมชนมุสลิม จังหวัดชายแดนภาคใต้**. ปัตตานี : มหาวิทยาลัย
สงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

----- 2542. รายงานการวิจัยเรื่อง **ชุมชนมุสลิมกับการเปลี่ยนแปลงทาง
เศรษฐกิจ**. ปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต และคณะ. 2549. ความต้องการที่แท้จริงของประชาชนใน
สามจังหวัดชายแดนภาคใต้. **วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์**, 12(4), 537-559.